

FEJLŐDNEK IS A KÖNYVTÁRAK – VAGY CSAK NÖVEKEDNEK? (Gondolatok az innovációról)*

WALLESHAUSEN GYULA

„A library is a growing organism.”
(A könyvtár növekvő szervezet)

Növekedés és következményei

Ötödik törvényét Ranganathan 1931-ben fogalmazta meg először¹ és azóta ez a legnyomósabb érv minden könyvtárigazgató kezében, ha a fenntartót a létszám növeléséért vagy a könyvtár alapterületének bővítéséért, új helyiségekért ostromolja, s érveit adatokkal támasztja alá – a számokkal pedig nem lehet kukoricázni. Végül, szívós küzdelem után kényelmesebb otthont kap a könyvtár.

...De addig sok minden történik. Először az állomány – a három növekedési tényező közül ez a legkeményebb – növekszik a fantáziát (és az 5–10 éves terveket, prognózisokat) megcáfoló ütemben. A raktár hamarosan megtelik, s a könyvek „átfolynak” a dolgozói térbe, összébbszorítva a könyvtárosokat – bár közben a létszám is emelkedik, mert a gazdagabb gyűjtemény egyre több olvasót vonz, a javuló, gazdagodó szolgáltatások is növelik a forgalmat. De a dolgozókat valahol el kell helyezni! Benyomulnak hát az olvasóterembe, vagy az olvasói tér egyik-másik sarkába helyeznek el íróasztalokat: közben a katalógusok – ezek is szaporodnak – a folyosóra kerülnek, s amikor az olvasók már-már leülni sem tudnak, az anyaintézmény kerít egy-két zugot valahol a pincében vagy a padlástérben, illemhelyet alakítanak át dolgozószobává... Aztán jönnek az épületen kívül, a város különböző pontjain bérelt helyiségek, ahol néhány dolgozót, vagy műhelyt el lehet helyezni. Ekkor már az állomány is kiszorul külső raktárakba, s ott lassan, de biztosan pusztul a költöztetéstől, a penésztől és a gombáktól.

Természetesen közben a létszám is felduzzad, a szervezet pedig összekuszálódik, áttekinthetetlené válik. Párhuzamosságok keletkeznek, ugyanakkor hézagok is támadnak, amelyeket csak a létszám további növelésével lehet megoldani. Az objektíve fennálló rendetlenség, szervezetlenség, szabályozatlanság szubjektivitásba – személyeskedésbe, nézeteltérésekbe – csap át, sok energiát köt le, amiből úgy igyekszik az igazgató kijutni, hogy „személyre” szóló megoldásokat keres, így viszont tovább fokozódik a szervezetlenség.

* Egy készülő tanulmány vázlata.

S amikor már mindenkinek elfogy a türelme, – túl a kritikus ponton – végre megszületik a döntés: bővül a könyvtár, esetleg új otthont kap. Lázás számítgatások, tervezés, prognózis stb., majd harc a beruházási keretért. Aztán jön a tervmódosítás, mert a beruházási keret nem elegendő...

Végre, sok izgalom és határidőmódosítások után, néhány év múlva átköltözik a könyvtár! Az állomány újból összekerül, hozzáférhetővé válnak a könyvek, az addig szétszórtan működő szervezeten igazítanak valamit, a dolgozók összerázódnak néhány év alatt. De az igazgató már ráncolja a homlokát: fogy a hely a raktárban, gyorsabban, mint ahogyan a prognózis jelezte...

Aztán kezdődik előlről minden. Ördögi kör ez – de hogyan lehet kijutni belőle? Meddig növelhetők a könyvtárak? Nincs határ?

Ranganathan evolúciós elmélete

A szakirodalom gyakori témája a könyvtár növekedése, de ennek folyamatát, szükségességét és következményeit Ranganathan fogalmazta meg a legérzékletesebben.

Ranganathan kijelenti: „Ismert biológiai tény, hogy kizárólag a növekvő szervezet marad életben. Az a szervezet, amelyik megszűnik növekedni, megkövül és elenyészik. Az ötödik törvény felhívja a figyelmünket arra, hogy a könyvtár, mint intézmény, a növekvő szervezet minden tulajdonságával rendelkezik. A növekvő szervezet új dolgokat fogad be, elveti a régi dolgokat, változnak a méretei, új alakokat és formákat vesz fel. *Eltekintve az alakváltozással együttjáró hirtelen és látszólag összefüggéstelen változásoktól*, (kiemelés tőlem W. Gy.) a folyamatos változások új formák kialakulásához vezetnek, ami mint ‚variáció’ ismeretes a biológia nyelvén.” Ez a változás végtelen lassú volt: a paleozoikus korszak alaktalan és differenciálatlan egysejtűje sok-sok fejlődési fokozaton ment át, amíg kialakult belőle maga az ember. „Igy van ez a könyvtárral is” – állapítja meg kiindulásul Ranganathan.²

A továbbiakban a könyvtár – az élő szervezet – *egyik attributumával, a növekedéssel* foglalkozik, igen részletesen (327–351.p.) mutatva be a növekedés három fő tényezőjét (könyvek, olvasók, személyzet), illetve a növekedés következményeit.

Az élő szervezet *másik attributumának* – „új fajták” kialakulásának – a bemutatására azonban kevés teret szán Ranganathan (351–353.p.). Igen röviden áttekinti a könyvtártörténet ismert szakaszait (még a jövőre is vet egy pillanatast), s anélkül, hogy elmerülne a részletekben, kijelenti, hogy a könyvtári szervezet differenciálódása létrehozott egy sereg könyvtárfajtát, mint pl. városi, községi, felsőoktatási, gyermekkönyvtár, rabok könyvtára és különféle szakkönyvtárak.

Néhány megjegyzést kell fűznöm a fentiekhez.

1. Ranganathan a hangsúlyt a könyvtár növekedésére helyezi, a folyamatos apró *menyiségi* változásokra, amelyek – szerinte – az élővilágra jellemző evolúció törvényének engedelmessé, *minőségi* változást eredményeznek. (Egy groteszk példával: az evolúció törvényét elfogadva, a katalógusszekrények számának növekedése – az élővilág-

hoz hasonlóan – minőségi változást eredményezne, vagyis a felhalmozott cédulakatalógusok önmaguktól – számítógépes visszakeresést tennének lehetővé.)

Csakhogy az ember által létrehozott könyvtár társadalmi képződmény, s mint ilyen nem a biológia törvényeinek engedelmeskedik. Az élő szervezet emberi beavatkozás nélkül is fejlődik, a társadalmi jelenségek, intézmények minden változását (növekedést és fejlődést) azonban csak emberi beavatkozás idézheti elő, ez pedig nem csupán evolúciót, hanem *revolúciót* is feltételez.

2. Jóllehet Ranganathan érzékeli az ugrásszerű minőségi változásokat, („...elveti a régi dolgokat... új alakokat és formákat vesz fel. Eltekintve a hirtelen és látszólag összefüggéstelen változásoktól...” stb.) ezekre elméletében nem keres magyarázatot. Pedig Ranganathan kitűnően ismerte a növekedés ellentétének, a fejlesztésnek lehetőségeit a kötetkatalógustól a számítógép alkalmazásáig, csakhogy evolúciós elméletébe ezeket nem tudta beilleszteni.

3. Ranganathan az evolúció *egyik* attributumát, a növekedést, a könyvtár *belső* növekedésével ábrázolja, a másik attributumát, a fejlődést pedig a könyvtárügyön (könyvtári rendszeren) mutatja be. Vagyis Ranganathan szerint az egyes könyvtárak *méretbeli* növekedése, továbbá sokasodása a könyvtárak olvasói rétegek stb. szerinti szakosodásához, differenciálódásához vezet. Ez utóbbit *minőségi változásként* fogja fel.

4. Az élővilágból merített evolúciós elmélet téves, így következtetései is hibásak. A növekedés ellensúlyozására tett javaslatok csupán két gondolatra korlátozódnak: a) az épület előrelátó, a növekedés mindhárom tényezőjével számoló tervezése, b) a nyilvános könyvtárak méreteinek korlátozása. Valóban nincs más megoldás?

Mi az innováció?

Az innováció, mint fogalom, a tudományos-műszaki forradalom legfrissebb terméke, amelyet a különböző ágazatok, főleg a gazdasági élet elméleti és gyakorlati szakemberei a legutóbbi egy-két évben gyakran használnak. Van, aki beruházást ért alatta, más viszont új terméket, gyártmányt. Ám hiába keressük e fogalom tartalmát, a hetvenes években kiadott közgazdasági terminológiai szótárak nem ismerik.³

Az innováció jövevényyszó – a magyarban – valóban meglehetősen újkeletű fogalom, tartalmát Joseph A. Schumpeter osztrák közgazdász 1911-ben fejtette ki.⁴

Schumpeter a növekedés és fejlődés egységére, a dialektika ismert törvényére alapozza elméletét. Szerinte a népesség és a gazdaság növekedése önmagában nem eredményez fejlődést, vagyis nem hoz létre új minőséget.

A fejlődés „új kombinációk” létrehozásának eredménye. A kombinációk alábbi öt esetét sorolja fel:

1. új javak előállítás,
2. új (termelési, kereskedelmi) eljárás bevezetése,
3. új piac megnyitása,
4. új beszerzési források meghódítása,
5. új szervezet létrehozása.⁵

Schumpeter tehát tágan értelmezi az innovációt, nem korlátozza pusztán új termékek, anyagi javak előállítására, teret kapnak az ötletek is. Egy a lényeg: ugrásszerűen kell létrehozni új minőséget.

Az innováció tehát „*alkotó, újító, ésszerűsítő tevékenység a szó legtágabb értelmében*”.⁶

Jóllehet Schumpeter a gazdasági (vállalkozói) tevékenység szempontjából vizsgálta az innovációt, ennek fogalma kiterjed távolabbi területekre is.⁷

A könyvtári innováció

A fentiek ismeretében az innováció – úgy tűnik – előkelősködő szinonímája a fejlesztésnek, divat, mint ahogy divat volt egy sereg ágazatban, így a könyvtári életben is a szervezés, a vezetés, a prognosztika, a hivatástudat stb. – hogy csak az elmúlt negyedszázad néhány divatos hullámáról tegyek említést.

Ám, ha divat is, jó szolgálatot tesz: *a fejlesztésre irányítja a figyelmet, segíti e fogalom tisztázását és vizsgálódásra készítet, amire napjainkban nagy szükség van. A növekedésről – e szükségszerű, mégis szorongató valóságról – sok szó esik, ellensúlyozásáról viszonylag kevés: a növekedés és fejlődés összhangjának, egységének a vizsgálata a könyvtárelmélet és a szakajtó mellőzött területe, holott a kettő egymáshoz való viszonyának ismerete és tudatos alkalmazása a könyvtárpolitika nélkülözhetetlen tényezője.*⁸

Maga a „*fejlesztés*” helyes értelme is elhomályosult. A hétköznapi – pongyola – szóhasználat ugyanis fejlesztésnek nevezi azt is, ami csupán növekedés, pl. „létszámfejlesztés”. Ebben a megvilágításban önmagában egy beruházás (pl. új könyvtárpépület, raktár, vagy térbővülés) nem jelent innovációt, csupán utat nyit a fejlesztéshez (a szervezet korszerűsítéséhez, új szolgáltatásokhoz stb.).⁹

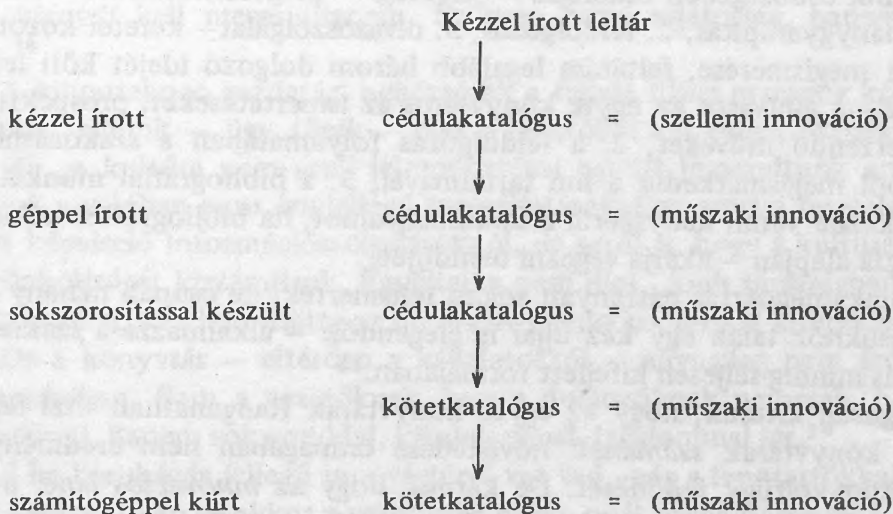
„Fejlesztési terv” címet viseli sok olyan összeállítás, ahol csupán a növekedésre való felkészülésről esik szó, minőségi változást jelentő – tehát valódi – fejlesztésről igen kevés.

Meglepő ez, hiszen jónéhány könyvtár gyűjti és szolgáltatja az innováció irodalmát, a műszaki, gazdasági stb. területen dolgozó felhasználóknak. E fonákságot még a IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia Tézisei is tükrözik: az 1.4 pont megállapítja, hogy „az innováció súlya növekszik”, de a továbbiakban e téren csupán az információszolgáltatás, tehát a szakirodalom közvetítésének a fontosságára hívja fel a figyelmet.¹⁰ Bármilyen pontosan kimunkált, tömör megfogalmazású is a Tézisek, mivel *társadalmi ügyvé* kívánja tenni a könyvtárügyet és a fenntartókhoz szól, nem ártott volna egy félmondattal felhívni a figyelmet, emlékezetbe vésni: „*a könyvtárak is innovációra szorulnak ahhoz, hogy e fontos feladatukat elláthassák*”.

Az innováció szóhoz a vezető tudatában azonnal a pénz képzete társul, a beruházási keret, amelyért meg kell küzdenie. De a schumpeteri „új kombinációk” nem mindig igényelnek pénzeszközöket. Vagyis az innovációk lehetnek:

- a) pénzeszközök nélkül megvalósítható *szellemi* természetűek,
 b) *műszaki* jellegűek, amelyek beruházási keretet igényelnek.

Az innováció két fajtáját a katalógus fejlődése szemléletesen ábrázolja. (A katalógus hordozójának minőségi változásait, fejlődését az agyagtáblától a papírig itt most az egyszerűség kedvéért elhanyagolom.)

A katalógus fejlődéstörténete bizonyítja, hogy az „ős-innováció” szellemi természetű volt: a gyarapodás sorrendjében vezetett leltárt tételeként szétvágták, s a papírcsíkokat betűrendbe szedték. Így keletkezett a cédulakatalógus.

Bár egyre növekszik a tudományos-technikai forradalom idején a műszaki jellegű beruházást igénylő innováció fontossága, ez még korántsem jelenti azt, hogy csökken a szellemi innováció jelentősége. Ide kell sorolnunk minden olyan ésszerűsítést, új szerkezeti megoldást, módszertani jellegű újítást, amelynek eredménye lehet:

- azonos költségek mellett magasabb teljesítmény,
- alacsonyabb költségek mellett közel azonos teljesítmény,
- magasabb költségek mellett magasabb teljesítmény, de a költségnövekedés kisebb arányú, mint a teljesítménynövekedés.¹¹

Közömbös, hogy tapasztalatcseréből, a szakirodalomból származik, vagy kreativitásból született-e az ötlet, tehát saját fejlesztésről, vagy adaptálásról van-e szó, továbbá az is mindegy, hogy a könyvtár vagy az olvasó, a felhasználó látja-e ennek *közvetlen* hasznát végző soron.¹²

A növekedést ellensúlyozó szellemi jellegű fejlesztésnek még vannak tartalékai.

Az idősebb könyvtárosok még emlékeznek a hazai könyvtártörténet – az első nagy fellendülés – hőskorára, az ötvenes évek elején kibontakozó újítási hullámra. Bár voltak ennek kétségtelenül szatírba kívánczó vadhajtásai, a normák értelmes határon túli emelése is, (pl. a könyvtári szakzsargon Makszimenko-féle szakozásnak nevezte azt a módszert, amellyel napi száz könyvet szakozott egy dolgozó,) mégis megvolt a lebecsülhetetlen jelentősége az újítómozgalomnak.

Az utóbbi egy-két évtizedben a hazai kutatók — és így a sajtó is — mellőzi a szervezésben rejlő tartalékok feltárását,¹³ ugyanakkor külföldön — éppen a gazdasági nehézségek hatására — mintha reneszánszát élné az ésszerűsítés.¹⁴

A szervezetben rejlő racionalizálási tartalékok közül csupán egyet ragadok ki, amely a könyvtárak széles körét érinti: *a szakreferensi rendszert*.

A könyvtáraink többségében uralkodó — jelenlegi — megcsontosodott — szervezeti struktúra (1. állománygyarapítás, 2. feldolgozás, 3. olvasószolgálat — keretei között a mű tartalmának újbóli megismerése, feltárása legalább három dolgozó idejét köti le; 1. az állománygyarapításhoz elolvassa az egyik könyvtáros az ismertetéseket, prospektusokat, és kijelöli a beszerzendő műveket, 2. a feldolgozás folyamatában a szakozáshoz egy másik dolgozó újból megismerkedik a mű tartalmával, 3. a bibliográfiai munkát végző könyvtáros újból kézbe venni kényszerül a dokumentumot, ha bibliográfusi lelkiismeretességgel — autopszia alapján — akarja végezni teendőjét.

Az efféle munkamegosztás hátrányait sokan felismerték, de csupán néhány könyvtár — megszámlálásukhoz talán egy kéz ujjai is elegendők — alkalmazza a szakreferensi rendszert, de nem is mindig teljesen kifejlett formájában.¹⁵

Az már világosan kitűnik, hogy az egyes könyvtárak Ranganathan által felrajzolt *belső*, továbbá a könyvtárak *számának* növekedése önmagában nem eredményezheti automatikusan a könyvtárügy fejlődését. De kérdés, hogy az *innovációs lánc*, az egyes könyvtárak belső fejlődésének — fentebb érzékeltetett — összegeződése egyúttal a könyvtárügy fejlődését jelenti-e?

Ha ez igaz volna, nem beszélhetnénk országos könyvtárpolitikáról, — mert nem lenne rá szükség. Ma már az egyes könyvtárak — akár spontán, akár tudatos — fejlesztése nem elégítheti ki az egész társadalom szükségleteit.

Bár valóban, az *innováció színtere maga a konkrét könyvtár, tehát a mikroszintű könyvtárpolitika eszköze, az országos (makroszintű) könyvtárpolitika mégsem passzív szemlélője az innováció létrejöttének; gazdag eszköztárával: jogi, erkölcsi, anyagi eszközökkel jelentősen serkentheti a politikájához szükséges innovációs tevékenységet.*¹⁶

A IV. Könyvtárügyi Konferencia Tézisei nemcsak a serkentés, ösztönzés eszközeit helyezi kilátásba, hanem az erők és eszközök jobb, gazdaságosabb, hatékonyabb felhasználása érdekében a korlátozás (pl. apró, életképtelen könyvtárak megszüntetése, illetve egybeolvasztása) lehetőségeivel, szükségességével is számol.

A *nyilvános* könyvtárak növekedésének korlátozására, „befagyasztására” egyébként már Ranganathan is gondolt.¹⁷ A nemzeti könyvtárak növekedése szükségszerű, de a közösség sérelme nélkül (sőt: a közösség érdekében!) befagyasztandó könyvtárak között több száz olyan könyvtár van, amelyeknek *lassú* — szükségszerű — növekedésével lehet ugyan számolni, de az *egészségtelen növekedést komplex, rendszerszemléletű, tudatos fejlesztéssel* lehet — és *kell* — *ellensúlyozni*, elviselhető keretek között tartani.

Az innováció akadályai

A gazdasági ágazatokban az innováció utat tör magának. Miért érvényesül oly lassan a könyvtárak területén?

Az akadályok tudati és anyagi természetűek. (A sorrend felcserélhető.)

A tudati jellegű akadályok közül első helyen a könyvtárosság *közgazdasági szemléletének hiányát* kell megemlítenem. Ez nem hazai sajátosság, hanem világszerte volt sokáig.¹⁸

A kibontakozó gazdasági nehézségek a fejlett tőkés országok könyvtárait korábban érintették, nálunk – úgy tűnik – csak a legutóbbi két évben okoztak súlyos gondokat.

Mi „a kultúra nem áru” jelmondatával együtt lemondtunk arról is, hogy kiváltságot válasszuk a valóban nem áru-jellegű szolgáltatásokat az anyagi termelésben tárgyiasuló és értéket képviselő információszolgáltatástól, de arról is, hogy a kulturális jellegű szolgáltatások önköltségét kiszámítsuk. Egyáltalán nem illet „jobb társaságban” könyvtári költségekről beszélni, s ez hátráltatta az innovatív gondolkodásmód kifejlődését.

De a könyvtár – eltérően a vállalatoktól – anyagilag nem érdekelt az innováció alkalmazásában. Sem a vezetőknek, sem a dolgozóknak nemcsak, hogy anyagilag nem jelent előnyt, hanem sok gonddal, küzdelemmel, izgalommal jár.¹⁹

S ha beruházás jellegű innovációról van szó, még a fenntartókkal is meg kell birkózni, meggyőzni őket, és akkor a vezetőnek még a saját munkatársaival is vitába kell szállnia.

Anyagi ösztönzés hiányában a könyvtárosok hivatástudatára lehet csupán támaszkodni.

A könyvtártörténet tanúbizonysága szerint a könyvtárfejlesztés rugója eddig a hivatástudatból táplálkozó önmegvalósító hajlam volt. (Ez a jövőben sem nélkülözhető, sőt, szerepe mindig is elsődleges lesz, de kívánatos lenne, hogy ez megfelelő anyagi ösztönzéssel egészüljön ki.)

Az innovatív gondolkodásmód kialakításában nagy szerepe lenne a szakképzésnek. A könyvtárpolitika és vezetés című stúdiumon belül (van ilyen?) a közgazdasági szemlélet kialakítására is törekedni kell.

A vezetéstudományi szakirodalomban a „fejlesztés” a vezetés funkciói között nem kap helyet: egyik vezetéstudományi iskola sem említi a vezetés funkciói között a fejlesztést (holott ez a felsőbb vezetők elsődleges kötelessége) csupán az előrelátást és a tervezést.²⁰

A fejlesztés szükségessége éppen ezért nem is tudatosulhat kellőképpen a vezetők gondolkodásában. Az előrelátás csak a növekedés előrelátására korlátozódik, a tervezés is jobbra csak a mennyiségi változással számol, a minőséggel nem.

Innovatív gondolkodásmód, fogékonyság az új iránt, az új tudatos keresése a hatékonyabb megoldásokra azonban önmagában ma már kevés, hiszen egyre nagyobb a műszaki jellegű fejlesztések jelentősége, ezekhez pedig anyagi eszközök szükségesek. Az innováció egyre költségesebb. Igaz, hogy az első írógépek is még igen drágák voltak a maguk korában, ma azonban a számítógép alkalmazása hatványozottan többbe kerül.

Az idő azonban sürget! 1970-ben, a III. Könyvtárügyi Konferencia ajánlásai között előkelő helyet foglalt el a központi szerepkörű könyvtárak fejlesztésének – hangsúlyo-

zottan a számítástechnika alkalmazásának – a szükségessége, mégis az a fonák helyzet alakult ki, hogy nem a központi nagy könyvtáraknál, hanem főleg a kisebb könyvtáraknál akadt pénz a fejlesztésre, gépesítésre, így lépéshátrányban van jónéhány nagykönyvtár. Ebből gazdasági-társadalmi kár is keletkezik.

Az információ értékét csak ritkán lehet forintokban kifejezni, s azt is, hogy egy-egy téves gazdasági döntésnek – megfelelő információ hiányában – milyen súlyos következményei voltak!

A fejlesztés elmaradásának következményeit és ennek súlyos terhét azonban gyakran csak a következő generáció érzi. Jónéhány nagykönyvtár került abba a helyzetbe, hogy növekedését ellensúlyozó fejlesztése elmaradt, s ma nincs más kiút, mint az építkezés, a bővítés.

*

Tehát a haladás = növekedés + fejlesztés. Az elmélet – a fogalmak tisztázása – ügyeink rendezését, a gyakorlatot is szolgálja.

Ranganathan ötödik törvénye – korunk következményéhez igazítva – így hangzik: „*A könyvtár növekvő szervezet, ezért fejlesztéséről gondoskodnunk kell, hogy valóban haladjon.*”

JEGYZETEK

1. The five laws of library science. – A kiváló indus gyakorló könyvtáros és elméleti szakember e műve nagy hatást gyakorolt a könyvtárosokra a világ minden táján. Könyvének magyar fordításával adósak vagyunk, pedig számtalan gondolata, megállapítása még ma is érvényes. A haladás az utóbbi évtizedekben rendkívül felgyorsult. Ranganathan e forradalmi változásoknak csak az előszelét érzékelte, de minden következményét még nem láthatta előre. De Ranganathan nem tekintette munkáját megfellebbezhetetlennek, sőt szívesen fogadta mások észrevételeit, ellenvéleményét is. E vázlattal emlékét is felidézzük.
2. RANGANATHAN, S. R.: The five laws of library science. Madras, Libr. Ass. 1957. 326.p.
3. A Négy nyelvű közgazdasági szótár (összeáll.: BALÁZS Béláné – KELEN Zsuzsa, Bp. Közg. és Jogi K. 1974.) az angol „innovation” szót magyarra „újítás”-nak fordítja – pontatlanul. Németül: Neuerung, oroszul: новаторство; рационализаторское предложение. Az újítás fogalmánál azonban tágabb az innováció. KÁDAS Kálmán igen találóan „megújhdásnak” fordítja magyarra. = Magyar Tudomány 1981. 4.sz. 290.p.
Az új iránt mindig fogékony Tudományszervezési Tájékoztató 1979-ben figyelt fel a fogalomra, magyarázta meg tartalmát s azóta rendszeresen közli az e témakörbe vágó irodalmat.
4. Joseph SCHUMPETER osztrák kögazda 1911 körül dolgozta ki elméletét. Könyve először 1912-ben, majd 1926-ban jelent meg németül, később a hatvanas években angolul több kiadást ért el. Magyarra fordított teljes kiadása: A gazdasági fejlődés elmélete. Vizsgálódás a vállalkozói profitról, a tőkéről, a hitelről a kamatról és a konjunktúra ciklusról. Bp. Közg. és Jogi K. 1980. 320 p.
5. Schumpeter i.m. 111.p.
6. PERLAKI, Iván: Innováció és szervezés. Bp. Közg. és Jogi K. 1981. 5.p.
7. A Magyar Tudomány 1981. évi 4. (cél)száma ezt a kiszélesített értelmet teszi magáévá: cikkei az innováció széles skáláját fogják át a műszakitól a művészetiig (lásd ifj. MAROSÁN György:

- Innováció – sokszemközt) kivéve a szolgáltatási szektort, holott éppen ez a terület lenne igen alkalmas az innováció legkülönbözőbb válfajainak, lehetőségeinek a bemutatására.
8. A könyvtári innováció külföldi irodalma sem túlságosan gazdag. A Library Literature indexe nem ismeri e fogalmat, a Library and Information Science Abstracts indexében 1974-ben találkozunk először e szóval, s azóta évente 3–6 ilyen tárgyú cikket ismertet – főleg műszaki jellegűeket, amelyek a számítástechnika alkalmazásával kapcsolatosak.
 9. Vannak kivételes esetek, amikor az új épület, vagy épülettér növelése önmagában is fejlesztést jelent, például olyan könyvtáraknál, amelyeknek különböző részlegei a régi épület rossz adottságai miatt szétszórtnan működnek. Az új körülmények ilyen esetekben a szervezet hatékonyságát is növelik, munkaerő megtakarítására is lehetőség nyílik.
 10. Könyvtáros. 31.évf. 1981. 5.no. 253.p.
 11. KORTZFLEISCH, Hermann: Rationalisierungsreserven in Wissenschaftlichen Bibliotheken. = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 15.vol. 1968. 2.no. 324.p.
 12. SZOKAL SZKIJ, A. Sz. – AMLINSZKIJ, L. Z.: Ob ekonomicseszkoy effektivnoszti mechanizacii i avtomatizacii bibliotecsnuh proceszszov. = Naucs. Tehn. Bibl. SZSZSZR. 1974. 3.no. 7–15.p.
 13. KATSÁNYI Sándor: A kutatástól a gyakorlatig. Szélgjegyzetek az 1976/1980. évi könyvtárügyi kutatási program eredményeihez. = Könyvtári Figyelő 27.évf. 1981.1.sz. 8.p.
 14. Az NDK-ban 1974-ben kibontakozott újjátmozgalmról ld.: DÖRING, Werner: Neuererbewegung im Bibliothekswesen. Anwendung der Neuererordnung. = Der Bibliothekar. 28.vol. 1974. 2.no. 77–81.p., továbbá SCHMIDMAIER, Dieter: Die zwei Aspekte der Neuererbewegung im Bibliothekswesen. = Der Bibliothekar. 29.vol. 1975. 1.no. 8–12.p., de akár a szovjet, akár a jelentősebb nyugati folyóiratok átlapozása meggyőzheti az olvasót állításom igazáról, a racionalizálás „új hullámáról”.
 15. Ennek egyik oka nyilván az, hogy a szakreferensi rendszer lényegét viszonylag kevesen ismerik, vagy összetévesztik a szakrészleggel.
 16. ZIRCZ Péter: A magyar könyvtárpolitika alapjai. (Vázlat.) = Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1976–1977. Bp. 1979. 226.p.
 17. „A használati könyvtár tekintetében meg lehet állapítani bizonyos felső határt a könyvek, az olvasók és a könyvtári dolgozók száma s ennek megfelelően az épület és a berendezés tekintetében.” A gyarapodás és a selejtezés kiegyenlítődik, de a mikrofilmzés lehetőségével is élni kell. Ld. RANGANATHAN, S. R.: Könyvtártudomány és tudományos munkamódszer. (Library science and scientific method) = Annals of Library Science. 1957. 1.sz. Magyarul: = Könyvtári Figyelő 4.évf. 1958, 1.sz. 24.p.
 18. A gazdaságtalanság pszichopatológiája. LINE, M. B.: The psychopathology of uneconomics c. írása alapján (Library Trends. 1979. Summer. 107–119.p.), SZABÓNÉ TÖRS Hanna tömörítvénye. = KF. 27.évf. 1981. 1.sz. 52.p. – Figyelemre méltó HORVÁTH Géza véleménye: Csákiné szalmája. = Könyvtáros. 31.évf. 1981. 6.sz. 319.p.
 19. DRAKE, Miriam A.: Managing innovation in academic libraries. = Coll. Res. Libr. 40.vol. 1979. 6.no. 503–510.p.
 20. WALLESHAUSEN Gyula: A könyvtárvezetés főbb elméleti kérdései. = Könyvtártudományi Tanulmányok 1969. 516–521.p.

